

всім своїм єством він буде за Україну...» (3, с. 107).

Отже, головну причину невдач В. Винниченко вбачав у тому, що українська влада і вся керуюча українська демократія розійшлася зі своїми масами, була «соціально непослідовна, нерішуча, невиразна і несоціальна» (3, с. 15).

В. Винниченко, на думку багатьох дослідників, мав рідкісний талант не лише бачити, а й чути. Тепер необхідно нам почути Володимира Винниченка з усіма його парадоксами. Почути і зрозуміти філософську глибину його слів: «Вірю в тайну найбільшу,- в життя... Не горем, не стражданням, не клопотами буде виміряти вік людини, а днями її радості...» (2, с. 17).

Список бібліографічних посилань:

1. Жулинський М. Володимир Винниченко (1880-1951) / М. Жулинський // Літературна Україна, – 1989, 30 листопада. – С. 3.

2. Винниченко В. Щоденник. 1911-1920 / В. Винниченко. – Едмонтон-Нью-Йорк, 1980.

2. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення / В. Винниченко: Видавниче товариство «Криниця» книголюбів України. – К., 1991. – 127 с.

УДК 94 (477)

Геннадій Миколайович ІВАНУЩЕНКО,

історик Української інформаційної служби, м. Лондон (Великобританія)

РАДЯНСЬКІ ВИДАННЯ У БІБЛІОТЕЦІ АРХІВУ ОУН ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИРАДЯНСЬКОЇ КОНТРОПРОПАГАНДИ ОУН

Інформаційна війна, як важлива складова частина війни, яка сьогодні ведеться між Україною й Росією, породжує природне бажання знайти аналогії у нашому недавньому минулому, зокрема в історії Українського Визвольного руху. Останніми роками увага дослідників цього питання прикута, переважно, до розсекречених архівів силових структур: Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ, Служби зовнішньої розвідки та ін.

Вони багаті не лише на власні архівні документи, а й на спеціальні навчальні посібники, методичні матеріали для боротьби з українськими підпільними організаціями та їх учасниками. Написані вони у 1930-1950 роки з використанням «конфіскатив» – вилучених в арештованих підпільників ідеологічних, пропагандистських, вишкільних та методичних матеріалів. Чим більше ворог знав про сутність руху, який йому протистояв, тим успішніше з ним боровся.

Тому, цілком логічним було б дізнатися, а що ж відбувалося по інший бік протистояння? Які методи і, головне – які джерела використовували, наприклад структури революційної ОУН, відірвані, внаслідок вимушеної еміграції, від України?

Коли, в кінці 1980-х років в Україну стали надходити перші видання української діаспори на гострі суспільні й політичні теми, істориків дивувала обізнаність авторів публікацій не лише з радянською дійсністю, але й з широким колом ідеологічних, юридичних, економічних та інших теоретичних і практичних питань.

Нині ми маємо нагоду дослідити шляхи надходження такої інформації. Цю можливість дає нам Архів ОУН, який знаходиться в Українській Інформаційній Службі (УІС) в Лондоні. Сама УІС була заснована з ініціативи ОУН як Українська Видавнича Спілка (УВС) 15 травня 1949 року. Того дня участь в установчому засіданні взяло 7 осіб. *«п. Г (ригорій). Драбат з'ясував присутнім теперішній стан на видавничому полі на цьому терені і konieczність заснування видавничої спілки для видавання в першу чергу місячника «Визвольний шлях», а також пізніше тижневої газети і книжок. »* – читаємо в Протоколі №1(1).

Однак, за 70 років своєї діяльності УВС/УІС спромоглася робити не лише це. В міру розгортання діяльності тут було видано величезну кількість друкованої продукції різними мовами (книги, брошури, листівки, плакати, журнали, газети, неперіодичні видання тощо.). Через друкарню УВС «пройшли» твори практично всіх українських дисидентів, а також представників інших народів, які співпрацювали з ОУН в рамках АБН – Антибільшовицького Блоку Народів. Більше того – УІС взяла на себе й справу розповсюдження цієї літератури, в тому числі на територію УРСР (про це згодом).

Також була налагоджена інформаційна робота з виявлення місць перебування учасників Руху Опору радянському режимові (в т. ч. в місцях заслання), інших осіб, які були переслідувані й права людини яких порушувалися, й надання їм та їх родинам матеріальної допомоги. Тобто, канали зв'язку з Україною існували протягом усього часу після II Світової війни, незважаючи на «залізну заслону». І почали вони «вибудовуватися» вже на етапі закінчення активних бойових дій УПА, та, особливо, після знищення мережі організованого підпілля в Україні. Саме тоді ЗЧ ОУН (Закордонні Частини ОУН) перейшли до тактики індивідуальних контактів з окремими особами, які не були пов'язані між собою, але створювали на місцях «кола впливу».

До цих членів ОУН в Україну під виглядом туристів відряджалися зв'язкові, які перед тим проходили навчання (коди і комунікації) в спеціальних пунктах в Німеччині та Італії. Це були переважно молоді українці, які народилися вже за кордоном. Для багатьох такі доручення були перевіркою їхніх здібностей і відданості працювати в Організації.

Крім України, кур'єри їздили до Польщі, Чехословаччини, Югославії та до Росії (Москва). Відправку здійснював Сектор Крайових Справ (КС), або К-3 (для популярного вжитку).

Ця тактика виявилася життєздатною і проіснувала до кінця 1980-х років. Цими ж каналами потрапляла на Захід і радянська література для ретельного вивчення та використання в ідеологічному протистоянні. Зв'язковими вона привозилася до різних міст Західної Європи, де були осередки ЗЧ ОУН та інших українських організацій. Звідти надходила, передусім до Мюнхена на вул. Цепелінштрассе, 67 (офіс ОУН(р)), а також до Лондона на 200 Liverpool Road (офіс UIC). Частину видань цілком легально привозили на прохання українських служб туристи, спортсмени, які приїздили з СРСР а також родичі тих, хто проживав за кордоном, про що свідчать штампи «Разрешено к вывозу из СССР», або «Printed in the USSR». Крім основної мети – доставки радянської літератури, її наявність чи то в кур'єра, чи в туриста лише зміцнювала його «алібі» в очах радянських спецслужб.

Що стосується періодики, то вона, переважно, передплачувалася на приватних осіб, які потім передавали ці видання за домовленістю. Настільки об'ємною була робота, видно з виявлених, на цей час, в Архіві ОУН підшивок таких видань.

Але справжньою «родзинкою» цієї колекції виявилися книги радянських видавництв, які умовно можна об'єднати в розділи: історична література, художня, економічна, ідеологічна (найбільший), навчальна, географічна та юридична. Зупинимось детально на останній.

Список юридичної літератури також умовно ділимо на групи. Найширшою є «сільська» тематика: Коллективизация сельского хозяйства (Важнейшие Постановления Коммунистической партии и советского Правительства. 1927-1935). – М. Издательство Академии Наук СССР. – 1957. – 573 с. ; Нотариальные действия сельских советов. – М. – Госюриздат. – 1954. – 64 с. ; Лискотин М. Закон о сельскохозяйственном налоге. М. – Госюриздат. – 1955. – 67 с. ; Каландзе М. Правовые формы государственного руководства колхозами. – Л. – Издательство Ленинградского университета. – 1954. – 80 с. та ін.

У цій групі одразу ж варто звернути увагу на перше видання, присвячене колгоспному будівництву. Гортаючи сторінки, де містяться законодавчі акти за 1932-1933 рр., можна помітити чисельні підкреслення олівцем там, де згадується т. зв. «Закон про 5 колосків» (Повна назва: Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року.) (3) та в інших пунктах, які стосуються репресій проти селян.

Держава та державний устрій: Сборник Законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938-1956. – М. – Госюриздат. –

1965. – 500 с. ; Вышинский А. Вопросы теории государства и права. – М. – Госюриздат. – 1949. – 423 с. ; Кравцов Б. Советская избирательная система. – М. – Госюриздат. – 1957. – 80 с. та ін. Ці видання також мали велике практичне значення, особливо інформація про вибори та адміністративно-територіальний устрій.

Найбільшу цінність, мабуть, для аналітичної роботи ОУН становили видання, присвячені теорії й практиці покарання, відповідальності за злочини й правопорушення. Також це кодекси, висвітлення соціальних моментів радянського життя, захист прав та свобод громадян (більш гіпотетичний), норми виробітку та винагороди за працю тощо. Серед них: Матвеев. В. Бюджетные права районных советов депутатов трудящихся. – М. – Госюриздат. – 1956. – 74 с. ; Инютин Г. Что дает трудящимся новый пенсионный закон. – М. – Знание. – 1956. – с. 38. ; Каринский С. Поощрения за доблестный труд по советскому законодательству. – М. – Знание. – 1956. – 38 с. ; Куринов Б. Уголовная ответственность за хищение государственного и общественного имущества. – М. – Госюриздат. – 1954. – 119 с. ; Рахунов Р. Теория и практика экспертизы в советском уголовном процессе. – М. – Госюриздат. – 1953. – 261 с. ; Суходрев В. Советский суд на охране прав женщин, детей, семьи. – М. – Госюриздат. – 1951. – 55 с.

Саме серед цих видань, та ще публікацій в періодиці, де часом, в дозволеному об'ємі й тональності, викривалися недоліки життя, – брали співробітники УІС (Лондон), Інституту з вивчення СРСР (Мюнхен), Шотландської Ліги Європейської свободи (Едінбург), інших українських видавництв, ідеологічні, економічні, соціальні, юридичні приклади. Вони лягали в основу аналітичних праць, висвітлювалися в періодиці й листівках, наводилися, як факти радянської дійсності в офіційних зустрічах з західними політиками та представниками правозахисних організацій, звучали на міжнародних конференціях та в зверненнях до ЗМІ.

Найневиннішими з цитат, взятих з таких видань, виглядають соціально-економічні, через які, однак, «просвічує» реальна картина життя: *«Например, в колхозе «Большевик» Шосткинского района Сумской области УССР до 1953 г. норма на уборке конопли была 20 снопов. Специальная комиссия, выделенная правлением, установила, что 90% колхозников перевыполняют ее: более половины из них вяжет в день по 30 и более снопов. Норма в 1953 г. была повышена почти до 30 снопов. Она также в значительной мере перевыполнялась колхозниками. Поэтому в 1954 г. норма была пересмотрена и дневная норма выработки была доведена до 40 снопов»* – писалося в методичці «Трудодень и его оплата»(4). А через кілька сторінок, там само, читаємо про «зрівнялівку» в тому ж господарстві. Суть така: в 1954 р був перевиконаний план заготівлі конопель по контрактації і коноплеводи могли претендувати на 40% премій-надбавок (45 крб. 80 коп. за

трудодень), в той час, як в колгоспники, задіяні в інших галузях, – значно менше (4 крб. 80 коп.). *«Такое распределение могло бы подорвать хозяйство, посеять раздоры между колхозниками...»* – читаємо в інформації. Тому було вирішено видати коноплеводам не 40% а 10% суми (5).

Ще одна серія книг, – «Бібліотека українського підпільника», де крім історичних та ідеологічних питань, висвітлювались боротьба проти російської окупації та масштаби знищення українських патріотів в концтаборах СРСР. Так, праця А. Микулина «Концентраційні табори в Совецькому Союзі» з цієї серії, наводить добові норми утримання в'язнів: (хліб ячмінний найгіршої якості – 500 гр., м'ясо два рази на тиждень – по 10 гр., овочі різні, сухі – по 100 гр., жири – 3 гр., борошно – 15 гр., риба солена 3 рази на тиждень (оселедці, тріска) – 50 гр., крупи ячмінні або «сечка» – 80 гр., цукор-«пісок» – 8 гр.) та сторожових собак (м'яса – 500 гр., круп – 400 гр., борошна – 100 гр., картоплі – 250 гр., капусти – 250 гр., жирів – 50 гр, хліба – 400 гр.) (6). В цій книзі, до речі, використано цікаве дослідження В'ячеслава Артем'єва «Режим и охрана исправительно-трудовых лагерей МВД» (7), яке було видане в 1956 р. згадуваним вище Інститутом з вивчення ССР і також базувалося на радянських джерелах та спогадах в'язнів.

Також подібна інформація, для оприлюднення на Заході та таємного пересилання в Україну, використовувалась і в періодичних виданнях ОУН, таких як «Шлях Перемоги», «The Ukrainian Review», «ABN Correspondence», а також Закордонного Представництва Української Гельсінської групи «Вісник репресій в Україні», який виходив українською й англійською мовами. Всі ці видання нині вже оцифровані і їх можна використовувати online на сайті Архіву ОУН – www.ounuis.info.

Необхідно також згадати про численні інформаційні листівки й брошури, буклети, виготовлені на дуже тонкому папері, які можна було вставляти в підошву черевика, в потаємну кишеню сумки, чи пересилати поштою. Працівники УВС досі згадують, як важко було їх друкувати, бо цей папір постійно налипав на барабани друкарської машини... Також варта окремої уваги й дослідження праця УІС з виготовлення пропагандистських видань, замаскованих під радянські. Наприклад, збірник документів «З історії колективізації сільського господарства західних областей УРСР». – К. – 1976. – «Наукова думка». – 640 с., всередині виявлявся працею С. Бандери «Перспективи Української революції», Матеріали XXV з'їзду Компартії України після частини доповіді Щербицького ставали Матеріалами V Великого Збору ОУН, а в праці проф. Ю. Римаренка «Український буржуазний націоналізм – ворог інтернаціонального єднання трудящих» з 7 сторінки можна було читати книгу Миколи Лебеда «УПА».

Таким чином, обмін інформацією між структурами революційної ОУН і Краєм був взаємокорисним. З одного боку він дозволяв «тримати руку на пульсі» подій, вдосконалювати ідеологічну й пропагандивну роботу. З іншого – сприяв поширенню ідей визволення України серед народу, змінював свідомість мас, чим об'єктивно наближав світлий день 24 серпня 1991 року.

Список бібліографічних посилань:

1. АОУН. Ф. 2, оп. 1. од. зб. 1, арк. 2.
2. Спогади В. Олеськіва – Голови Проводу ОУН (1987-1991), керівника Сектора Крайових Справ.
3. Коллективизация сельского хозяйства (Важнейшие Постановления Коммунистической партии и советского Правительства. 1927-1935). – М. – Издательство Академии Наук СССР. – 1957. – С. 423.
4. Осадько М. Трудодень и его оплата. – М. – Сельхозгиз. – 1956. – с. 39.
5. Там само, с. 121.
6. Микулин А. Концентраційні табори в Совецькому Союзі. – Видання ЗЧ ОУН. – 1958. – С. 91.
7. Артемьев В. Режим и охрана исправительно-трудовых лагерей МВД. – Мюнхен. – 1956. – Институт по изучению СССР. – 217 с.

УДК 34. 07; 354

Інна Василівна КНИШ,

докторант кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені Михайла Петровича Драгоманова

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4194-1555>

ПРАКТИКИ «ВАРІЮВАННЯ МЕЖ» ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

Державотворення передбачає комплексне впровадження соціальних, політичних, економічних, правових, культурних, релігійних, міфологічних та інших практик, які мають сприяти створенню і подальшому нормальному функціонуванню соціальних інститутів. Одночасно щодо «незгодних» із курсом панівної партії («чужих», «ворогів народу» тощо) впроваджуються **практики «варіювання меж» людини**. Тут ідеться про «звуження людини», тобто створення некомфортного середовища існування, витіснення зі світу «своїх»; «розширення людини», що передбачає її намагання набути первісного стану із використанням практик концентрації та реалізації потенціалу; «вихід за межі» «свого» світу / середовища / тіла, коли «свої» / «чужі»